

NATURA JURIDICĂ A NORMELOR IMPERATIVE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

Vitalie GAMURARI, doctor în drept, conferențiar universitar (ORCID: 0000-0003-3634-8554)

Aliona CIGULEA, doctorandă, USEM (ORCID: 0000-0002-3987-822X)

THE LEGAL NATURE OF THE IMPERATIVE NORMS IN INTERNATIONAL LAW

The process of codification of international law is unimaginable outside the recognition of the imperative nature of certain rules, including in the light of the effects produced by them in relation to subjects of international law, especially the states. However, such an approach has found its reflection not only in the theory of international law, but also in international jurisprudence, whether it is about courts with a universal vocation or specialized.

Key words: *jus cogens, erga omnes, imperative norm, treaty, jurisprudence, public order.*

Procesul de codificare al dreptului internațional este inimaginabil în afara recunoașterii caracterului imperativ al unor norme, inclusiv în lumina efectelor produse de acestea în raport cu subiectele de drept internațional, în special statele. Or, o astfel de abordare și-a găsit reflectarea nu doar în teoria dreptului internațional, dar și în jurisprudența internațională, fie că este vorba despre instanțe cu vocație universală, fie specializate.

Cuvinte-cheie: *jus cogens, erga omnes, normă imperativă, tratat, jurisprudență, ordine publică.*

Introducere

Ideea unui drept imperativ care s-ar impune statelor este una care a fost reflectată de marii cercetători în domeniul dreptului internațional, începând de la argumente de ordin teologic și terminând cu argumentarea prin intermediul jurisprudenței internaționale. Pornim de la faptul că unii autori susțin că deja în dreptul roman bunele obiceiuri și ordinea publică limita actul de voință ale subiectelor de drept, fără ca careva derogare să fie posibilă.¹ Hugo Grotius la fel operează o distincție dintre un drept obligatoriu și un drept voluntar, în timp ce Vattel evocă în același timp un drept al popoarelor natural sau necesar și un drept voluntar.² Mai târziu, anume în lucrările Comisiei de Drept Internațional, acest concept a fost luat în considerație, la început cu Hersch Lauterpacht, care invoca existența „principiilor superioare de drept internațional care pot fi considerate ca fiind principiile ordinii internaționale publice”, apoi cu Gerald Fitzmaurice, care în 1958 utilizează termenul *jus cogens* pentru prima dată.³

1 Gómez Robledo A. *Le ius cogens international : sa genèse, sa nature, ses fonctions*. In : Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye. Vol. 172, 1981, p. 19-21.

2 Idem, p. 28-30.

3 Suy Erik. *Article 53 — Convention de 1969*. In : Les Conventions de Vienne sur le droit des traités : commentaire article par article. Sous la direction de O. Corten et P. Klein. Bruxelles : Bruyant. 2006, p. 1906-1910.

Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor descrie expres conceptul *jus cogens* în articolul 53:

„Este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general. În sensul prezentei Convenții, o normă a dreptului internațional general este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei, drept normă de la care nu este permisă nici o derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general având același caracter”.

Din punct de vedere material, aceasta înseamnă că statele sunt supuse normelor imperative ce reglementează comunitatea internațională în ansamblul său și că orice convenție ce contravine acestor norme este lovită de nulitate absolută.⁴ Între timp, definiția *jus cogens* formulată în Convenția de la Viena, a lăsat să planeze careva dubii în raport cu conținutul și aplicarea sa, Comisia de Drept Internațional fiind nevoită să dea o listă care să aibă cel puțin indicativele acelor norme *jus cogens*.⁵ Acest fapt, cumulat de anumite rezerve privind forța tratatelor, urmată de integrarea acestor concepte, explică reticența pe care au avut-o unele state, în special Franța, la ratificarea Convenției de la Viena.⁶

În mod progresiv, un alt efect a fost atribuit conceptului, este vorba despre efectul ierarhic superior al normelor *jus cogens*.⁷ Fiind vorba despre o dezbatere științifică, evident că sunt și cei care se opun acestui concept. Este și logic, în mod normal, statele se opun unei supremații a normelor de drept internațional în raport cu obligațiile sale asumate în mod expres în baza dreptului internațional. Să ne amintim de adepții teoriei moniste a „școlii germane” până la Primul Război Mondial și în perioada interbelică, astfel asigurând argumentarea științifică a politicii expansioniste a Germaniei la acea perioadă. Totuși, cert este că *jus cogens* face ecoul valorilor fundamentale și superioare în cadrul comunității internaționale. Exemplul frecvent citat este cel al crimelor internaționale, recunoscute unanim ca *jus cogens*, în timp ce ele sunt susceptibile să amenințe pacea și securitatea umanității și deoarece ele șochează conștiința umană.⁸ Între timp, în majoritatea cazurilor, statele nu se văd gata în mod real să impună normele *jus cogens*. Cităm pentru a ilustra a propos, interdicția de

4 Voeffray François. *Lactio popularis ou la défense de l'intérêt collectif devant les juridictions internationales*. Collection International. Genève. Graduate Institute Publications. 2004, p. 239 [on-line] <https://books.openedition.org/iheid/1185> (consultat la 16.05.2020).

5 Dupuy Peirre-Marie. *L'unité de l'ordre juridique international*. In : Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye. Vol. 297, 2002, p. 279.

6 Cassese Antonio. *International law*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press. 2005, p. 199-200.

7 Kolb Robert. *Observations sur l'évolution du concept de jus cogens*. In : Revue générale de droit international public. Vol. 113. 2009, p. 841-842

8 Bassiouni M.C. *International crimes: jus cogens and obligation erga omnes*. In: Law and Contemporary Problems. Vol. 59. 1997, p. 69 [on-line] <https://pdfs.semanticscholar.org/0788/2e54db8c2c089dd71df3636fda7dbe7bcb54.pdf> (consultat la 16.05.2020).

recurgere la forță sau respectarea libertăților fundamentale, care sunt două obligații ce se conțin în norme convenționale, cum ar fi cele ale Cartei ONU, document ratificat de toate statele membre a ONU. Este, în egală măsură, admis că originea normei *jus cogens* este cutumiară, ceea ce impune o *opinio juris sive necessitatis* consolidată în sensul acceptării caracterului imperativ al regulii de „comunitatea internațională în ansamblul său”.⁹ În acest sens, notăm că consimțământul necesar nu este cel al tuturor statelor ale comunității internaționale, ci mai degrabă ale componentelor sale principale. Astfel, în viitor, dacă voluntarismul există, el nu este absolut, cu riscul de a contrazice caracterul imperativ al normei. Caracterizând norma *jus cogens*, trebuie să menționăm o lucrare importantă în acest sens, a autorului Joe Verhoeven, „Sur les “Bons” et les “Mauvais” Emplois du jus cogens”, lucrarea citată de fiecare dată practic atunci când este vorba despre normele imperative.¹⁰

Jus cogens: natura și identificarea normelor sale

Jus cogens a prins rădăcini în spiritele juridice în eforia creării Națiunilor Unite, a adoptării Declarației Universale a Drepturilor Omului, a erei de decolonizare instituite și a adoptării celor două Pacte pentru drepturile omului. El apare câte puțin ca o consecință a punerii în aplicare a unui drept obiectiv și cutumiar, oglindă a unei societăți internaționale al cărui:

„noul drept al popoarelor fondat pe interdependența socială cu finalități diferite de cele ale dreptului internațional clasic: armonizarea drepturilor statelor, favorizarea cooperării între ele, crearea unui loc larg pentru interesul general, care vizează în egală măsură favorizarea progresului social și cultural. În sumar, el tinde spre realizarea a ceea ce putem numi justiția socială internațională”.¹¹

Dezvoltarea jurisprudențială și doctrinară în materie de *jus cogens*, precum și recunoașterea în 2001 în Proiectul de Articole privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite,¹² sunt un exemplu în plus al importanței crescânde al *jus cogens* în cadrul dreptului internațional contemporan.

Dreptul internațional general face referință la o majoritatea de state care presupune universalitatea.¹³ Important este ca o majoritate, chiar dacă creează impresia că sunt

9 Kolb Robert, op. cit., p. 844.

10 Verhoeven Joe. *Sur les “Bons” et les “Mauvais” Emplois du jus cogens*. In : Anuário brasileiro de direito internacional, v. 1, 2008, p. 133-160 [on-line] https://www.oas.org/dil/esp/XXXVII_Curso_sur_les_bons_Leonardo_Nemer.pdf (consultat la 16.05.2020).

11 CIJ. Spețele privind Africa de Sud-vest (Etiopia c. Africa de Sud și Liberia c. Africa de Sud). Hotărârea din 18 iulie 1966 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/46/046-19660718-JUD-01-00-FR.pdf> (consultat la 16.05.2020).

12 Proiectul de Articole privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite, adoptat prin rezoluția Adunării Generale a ONU 56/83 din 12.12.2001 [on-line] https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (consultat la 16.05.2020).

13 Gómez Robledo A., op. cit., p. 93.

mai mult de jumătate de state, nu presupune că este vorba despre totalitatea statelor. Există un consens între juriști, conform căruia o normă *jus cogens* se impune chiar și statelor care nu au acceptat termenii, testul constând în a determina dacă „componentele esențiale” ale comunității internaționale au acceptat caracterul imperativ al normei.¹⁴ Cutuma apare în acest sens ca un vehicul mai puțin vulnerabil în fața dictatului voluntarist etatic; ea corespunde mai bine frazei „to the genuine needs of the international community”.¹⁵

Ce este în plus, definiția normei imperative, care prevede că ea „este acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său (the call for positive validation of peremptory norms through the „acceptance” and „recognition”)...”, devine între timp „comunitatea internațională în ansamblul său”,¹⁶ permite distanțarea de la dezbaterile între pozitiviști și *jus* naturaliști. Într-adevăr, recurgerea la ficțiunea juridică a „comunității internaționale a statelor”,¹⁷ în ceea ce ea incarnează un *coalescing societal consensus*,¹⁸ permite de a depăși exigența consimțământului fiecărui stat la formarea unei noi norme prin recunoașterea originii consensuale a dreptului internațional public.¹⁹

Aceste reguli există deci în interesul comunității internaționale în ansamblul său și retrimite ca consecință la un ansamblu de valori percepute ca fiind fundamentale, or, „protecția este absolut necesară pentru viața și coeziunea comunității”.²⁰ Pe scurt, statele au căutat să introducă în ordinea juridică internațională o ierarhie normativă care s-ar debarasa de formalismul surselor enumerate în articolul 38 al Statutului CIJ, în favoarea unui criteriu material bazat pe preeminența anumitor valori și proprietăți sociale.²¹ Făcând aceasta, consfințirea *jus cogens* în dreptul pozitiv are ca efect introducerea unei ordini publice internaționale, de la care normele constitutive să nu poată avea nici o derogare.²² Unii autori au susținut chiar că *jus cogens* ar antrena constituționalitatea ordinii juridice internaționale.²³ În fine, este privit conținutul normei, dar nu conținutul stabilit *a priori*, ci cel determinat prin importanța atribuită

14 Gaja Giorgio. *Jus Cogens beyond the Vienna Convention*. In: Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye 172 (1981), p. 283 [on-line] <https://styluscuriarum.files.wordpress.com/2019/08/gaja-jus-cogens-beyond-the-vienna-convention-2.pdf> (consultat la 16.05.2020).

15 Gómez Robledo A., op. cit., p. 96.

16 Proiectul de Articole privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite, art. 40.

17 Dupuy Pierre-Marie, op. cit., p. 276.

18 Bianchi Andrea. Human Rights and the Magics of Jus Cogens. In: The European Journal of International Law. Vol. 19, no. 3, 2008, p. 497 [on-line] <http://www.ejil.org/pdfs/19/3/1625.pdf> (consultat la 16.05.2020).

19 Gaja Giorgio, op. cit., p. 280.

20 Gómez Robledo A., op. cit., p. 93.

21 Dupuy Pierre-Marie, op. cit., p. 281.

22 Idem, p. 282.

23 Tomuschat Christan. *Obligations Arising for States Without or Against their Will*. In : Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye 241 (1993), p. 195.

de comunitatea internațională, de fiecare dată influențată de circumstanțe istorice, pentru executarea normei, executare de la care nimeni nu se poate îndepărta.²⁴

Aceste circumstanțe istorice, în special unde „comunitatea internațională în ansamblul său [este] de acord pentru a considera că [...] unele reguli nu pot fi supuse modificării prin practica convențională”,²⁵ demonstrează caracterul profund dinamic și evolutiv al *jus cogens*. O normă imperativă de drept internațional nu dobândește caracterul său imperativ decât prin prisma axiologică pe care o apără în cadrul spațio-temporar definit. Recunoaștem în acest sens, că *jus cogens* nu este nici intangibil, nici veșnic, ceea ce permite odată în plus să se distanțeze de doctrina dreptului natural. Dar dacă un astfel de concept al normei imperitive ar putea crea impresia la prima vedere volatila, nimic nu spune că ea nu ar putea fi înlocuită cu o normă care a avut aceeași tratare distinctă (Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, art. 64.).

Or, dacă norma imperativă are din start un caracter cutumiar, este adevărat că faptul pre cedează cronologic calificarea legală, însă ea singură rămâne decisivă și nicicând într-o singură uniformitate sau regularitate exterioară de atitudini nu permite de a încheia la normativitate. O astfel de referință la necesitatea de calificare juridică abordează în mod necesar chestiunea instituțiilor comunității internaționale abilitate să vorbească în numele său și să constate în consecință natura imperativă a normelor sale. În alți termeni, cine ar putea elibera realitatea substanțială a *jus cogens*?

Forța este deci de a constata că decentralizarea puterii decizionale a acestei comunități antrenează o creștere a rolului funcției judiciare în identificarea conținutului material al normelor imperitive pentru a evita subiectivismul. Într-adevăr, funcția de bază a judecătorului fiind de a stabili dreptul, ultimul constată și relevă regulile de drept internațional, în special regulile de natură cutumiară. Proba este printre altele, rolul central al CIJ în caz de disensiune privind identificarea unei noi norme imperitive de drept susceptibile de a impune nulitatea unui tratat existent. Așa, putem spune că intervenția judecătorului este în logica instituției dreptului imperativ. Ordinea publică internațională sau internă, presupune prezența unui traducător-interpret ale exigențelor solidarității sociale.²⁶ Organul judiciar principal al ONU, în timp ce constituie unica jurisdicție internațională cu competență generală în dreptul internațional, pare că totul indică să devină gardianul unei ordini publice internaționale.

Într-adevăr, o analiză atentă a jurisprudenței CIJ relevă exemple, că Curtea utilizează pentru a evita tragerea în joc a „normelor-joker”,²⁷ afirmând existența unor valori comune și esențiale pentru a proteja interesele comunității internaționale.

24 Gómez Robledo A., op. cit., p. 75.

25 Dupuy Pierre-Marie, op. cit., p. 271.

26 Dupuy Pierre-Marie. *Le juge et la règle générale*. In : *Revue générale de droit international public* 93 (1989), p. 594.

27 Idem, p. 589.

Astfel, „considerație elementare de umanitate”,²⁸ mai mult „absolut în timp de pace ca în timp de război” și „principiile morale cele mai elementare”,²⁹ au o viață juridică internațională autonomă de instrumentul care le-a instituit.³⁰ Printre altele, „fără a căuta abordarea *jus cogens*, dar și mai mult, fără a se pronunța în raport cu acestea”,³¹ Curtea se angajează mai degrabă să atenționeze că statele recunosc natura „fundamentală sau esențială” a principiului interdicției recurgerii la forță,³² ea recunoaște printre altele că unele principii și reguli de drept internațional umanitar sunt „cardinale” sau „intransgresibile”.³³ Inviolabilitatea diplomaților și a ambasadurilor este în egală măsură de natură imperativă.³⁴ Or, trebuie să ținem cont de faptul că *jus cogens* se traduce în engleză ca *the peremptory norms*, aceasta scapă încă o dată de la binecuvântarea judiciară, chiar dacă Curtea are grijă de a reitera că aceste principii se situează la baza unui edificiu juridic cu răbdare constituit de umanitate timp de secole și supravegherea este esențială pentru securitate și existența unei comunități internaționale complexe ca cea de astăzi, care are nevoie ca nicicând de respect constant și scrupulos al regulilor ce dirijează dezvoltarea normală a relațiilor între membrii săi.³⁵

În egală măsură, în opinia Curții, există o „distanțiere esențială” între „obligațiile statelor în raport cu comunitatea internațională în ansamblul său și cele ce iau naștere în raport cu un alt stat în cadrul protecției diplomatice [...]. Văzând importanța drepturilor în cauză, toate statele pot fi considerate ca având un interes juridic ca aceste drepturi să fie protejate, dat fiind că obligațiile respective sunt obligații *erga omnes*”. Clasând norme cum sunt interdicția actelor de genocid și de agresiune, precum și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele în categoria obligațiilor *erga omnes*,³⁶

28 CIJ. Speța Strâmtoarea Corfu (Marea Britanie c. Albania). Hotărârea din 15.12.1949 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19491215-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

29 CIJ. Avizul consultativ din 28.05.1951 privind Rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/12/012-19510528-ADV-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

30 CIJ. Speța Strâmtoarea Corfu.

31 CIJ. Speța privind platoul continental în Marea Nordului (RF Germania c. Regatul Danemarca și RF Germania c. Regatul Țărilor de Jos). Hotărârea din 20.02.1969 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

32 CIJ. Speța Activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și contra ei (Nicaragua c. SUA). Hotărârea din 27.06.1986, § 190 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

33 CIJ. Avizul consultativ din 08.07.1996 privind Legalitatea amenințării sau a aplicării armii nucleare [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

34 CIJ. Speța Platformele petroliere (Iran c. SUA). Hotărârea din 06.11.2003 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

35 Idem, p. 161.

36 CIJ. Speța privind Timorul Oriental (Portugalia c. Australia). Hotărârea din 30.06.1995 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

Curtea menține aici ambiguitatea fiindcă aceste norme sunt în general recunoscute ca aparținând la domeniul *jus cogens*.³⁷ Este în acest sens frapant că Curtea în Avizul consultativ privind consecințele edificării unui zid în Teritoriul palestinian ocupat, condamnă încălcările comise de Israel cu o terminologie similară, altfel identică celei utilizate de Comisia de Drept Internațional în relația cu „încălcarile grave ale obligațiilor ce decurg din norme imperative de drept internațional general”.³⁸ În concluzie, *to borrow from Samuel Beckett's famous play 'Waiting for Godot', one could say that through all the recent case law of the Court we have been waiting for Godot — jus cogens — to appear but somehow it has never materialized*.³⁹

A trebuit să așteptăm anul 2006 pentru ca Curtea să expună în final în termeni clari expresia *non grata*! În speța privind Activitățile armate pe teritoriul Congo, Curtea susține că o normă imperativă de drept în cazul interdicției genocidului, nu ar fi să constituie în sine o excepție de la principiul conform căruia competența sa se bazează de fiecare dată pe consimțământul părților.⁴⁰ Făcând aceasta, Curtea recunoștea, pe de o parte natura imperativă a interdicției genocidului.⁴¹ Ea refuză, pe de altă parte, că o astfel de normă ar putea pune în risc altfel unul din principiile fundamentale al ordinii juridice internaționale, cel puțin a competenței sale contencioase. Acest raționament nu este fără a reaminti celui privind cazul referitor la mandatul de arest în care Curtea a refuzat să ridice imunitatea ministrului afacerilor de externe al Congo în pofida acuzații de crime contra umanității.⁴²

O analiză atentă a opiniei individuale a Judecătorului Dugard, în speța din 2006, ne deschide mai multe privind rolul axiologic pe care *jus cogens* are menirea să-l joace în interiorul limitelor sistemului judiciar internațional. Astfel, deoarece ele promovează atât principii și politici, normele *jus cogens* trebuie inevitabil să joace un rol preponderent în procesul de alegere judiciară. Ele nu vor putea între timp „refuza [...] o normă de drept internațional general recunoscută și acceptată de comunitatea internațională și care a ghidat Curtea peste 80 de ani”. Aceasta ar însemna pentru judecători „să meargă prea departe”, cu atât mai mult ce această normă, cea a fundamentului consensual al competenței Curții, constituie unul din pilonii fondatori al ordinii juridice internaționale. Iată de ce Curtea în prima speță, a reținut pe bună dreptate că, deoarece ea trebuie să recunoască normele *jus cogens*

37 Andrea Bianchi, op. cit., p. 502.

38 Maia Catherine. *REVUE: Absurdité du jus cogens?* In : MULTIPOL — Réseau d'analyse et d'information sur l'actualité internationale. 29 octobre 2006 [on-line] <http://reseau-multipol.blogspot.com/2006/10/revue-absurdite-du-jus-cogens.html> (consultat la 16.05.2020).

39 Bianchi Andrea, op. cit., p. 502.

40 CIJ, Activitățile armate pe teritoriul Congo (RD Congo c. Rwanda). Hotărârea din 03.02.2006 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/126/126-20060203-JUD-01-00-FR.pdf> (consultat la 16.05.2020).

41 Idem, § 64.

42 Gamurari V., Barbăneagră A. *Compatibilitatea mandatului de arest internațional în raport cu persoanele ce se bucură de imunități și privilegii: teorie și practică*. În: Avocatul poporului (revista științifico-practică și informativă de drept). № 10-11. 2007, p. 14-17.

și fără îndoială să le invoce în viitor în exercitarea funcțiilor sale judiciare, anumite limite vor trebui impuse rolului normelor *jus cogens*. Pe scurt, *jus cogens* nu ar trebui să măture torul departe de o manieră mecanică asupra pasajului său: o aplicare rigidă a noțiunii ar putea avea un efect negativ de a-l izola de sistemul în care acestea se desfășoară. Or, potențialul *jus cogens* militază în favoarea unei mari flexibilități care permite integrarea sa în sistem, făcând presiune asupra acestuia, astfel ca schimbări graduale să aibă loc.⁴³ Astfel, la fel ca și în cazul umanității pe care o reprezintă, caracterul imperativ „chiar dacă ea se afirmă într-o zi ca o lume și ca reprezentare, ca concept și ca o persoană a dreptului popoarelor, [...] va exercita asupra ordinii juridice internaționale o influență care nu va avea foarte adevărat ca consecință bulversarea subită a structurii, nici de a transforma în mod radical modurile de realizare”.⁴⁴ Raționamentul Judecătorului Dugard, pune deci în evidențiere principala dificultate a aplicării *jus cogens*: cum ar trebui de definit efectele unei ordini publice internaționale fără a bulversa profund și radical structurile sistemului?

Este cel mai probabil deoarece Curtea este organul judiciar principal al Națiunilor Unite și nu poate să-și permită să se impună legislativ pe cheltuielile societăților sale care sunt în același timp „autori” și „destinatari” ai sistemului internațional.⁴⁵ Scurt, Curtea mondială, dat fiind că în mod teoretic totul desemnează pentru a umple această funcție de „traducător-interpret”, se găsește în inima tensiunilor între dreptul la coexistență atașat de la principiul suveranității statelor și dreptul de cooperare, în căutarea unor armonii obiective ale relațiilor statele.⁴⁶ Mai mult, *jus cogens* impune lui însuși aceste rezistențe sistematice și aceste aspirații de coeziune.

Însă dacă CIJ este unica jurisdicție cu o competență generală, ea nu deține nici într-un caz monopolul de realizare a *jus cogens*. Aici decentralizarea instituțiilor internaționale și orizontalitatea raporturilor dintre ele, sunt la fel pentru a asigura securitatea *jus cogens*, ceea ce face după cum se observă, obiectul unei politici judiciare de „autolimitare” în cadrul Curții.⁴⁷ Într-adevăr, jurisdicțiile specializate în materie de drepturi ale omului și de drept internațional penal au adoptat releul unei Curți prea zgârcit de caracter imperativ.

Dacă există un domeniu unde etica, valorile și universalitatea se întrunesc, este cu siguranță dreptul internațional al drepturilor omului. Drept argument este și jurisprudența CIJ, la care ne-am referit anterior, considerațiile elementare de umanitate se raportează cu siguranță la protecția persoanei umane. În acest sens, chiar înaintea adoptării Convenției de la Viena din 1969, Judecătorul Tanaka, în speța privind Africa de Sud-Vest din 1966, afirma:

43 Bianchi Andrea, op. cit., p. 501.

44 Dupuy Pierre-Marie. *Humanité, communauté et efficacité du droit*. In : *Humanité et droit international* — Mélanges René-Jean Dupuy. Paris : Pedone, 1991, p. 134.

45 Maia Catherine, op. cit.

46 A se vedea: Gamurari V., Osmochescu N. *Suveranitatea și dreptul internațional: probleme teoretice și practice actuale*. Chișinău: CEP USM. 2007.

47 Maia Catherine, op. cit.

„în cazul în care trebuie să introducem în dreptul internațional o normă de *jus cogens* (chestiune recent studiată de Comisia de Drept Internațional), ce-și are originea în dreptul imperativ și opoziție la *jus dispositivum* susceptibil de a fi modificat pe calea acordurilor între state, nu există dubii că putem considera dreptul ce reflectă protecția drepturilor omului ca reieșind din *jus cogens*”.⁴⁸

Profesorul René-Jean Dupuy, în calitatea sa de reprezentant al Sfântului Sediu la Conferința diplomatică a Națiunilor Unite asupra dreptului tratatelor, a propus în cadrul acestei reuniuni „principiul supremației drepturilor omului” ca parte componentă a *jus cogens*.⁴⁹ Comisia de Drept Internațional identificase, cu titlu de excepție, drepturile omului ca o categorie susceptibilă de a se regăsi sub acoperirea sa. Câțiva ani mai târziu, Profesorul Roberto Ago recunoștea că „regulile fundamentale de caracter umanitar (interzicerea genocidului, sclavajului, discriminării rasiale, protecția drepturilor esențiale ale persoanei umane în timp de pace și în timp de război),⁵⁰ aparține la nucleul dur al *jus cogens*. Se pare că există la nivel instinctiv o relație de echivalare între drepturile omului și dreptul imperativ.⁵¹ Dreptul internațional al drepturilor omului se situează la crucea căilor, el este incarnarea acestor drepturi obiective în ceea ce ține de faptul că el conferă drepturi persoanei umane și impune obligații corelative statelor, astfel punerea în aplicare este independentă de orice condiție de reciprocitate.

Anume pe acest subiect s-a axat Curtea interamericană pentru drepturile omului, care a elaborat un set de obligații imperative ce ar garanta protecția persoanei umane în orice condiții. Ea a emis primul său aviz consultativ în 1982 — Curtea interamericană a avut ocazia, a avut șansa, să intre în funcție odată cu dezbaterile doctrinale și jurisdicționale care epuizase chestiunea existenței *per se* a *jus cogens*. Instrumentul său constitutiv, Convenția americană privind drepturile omului, este cu toate acestea mai veche, ea se înscrie într-o lungă tradiție juridică pe continentul american în baza căruia „respectarea drepturilor persoanei umane este *alpha* și *omega* al întregului sistem politic. Întregul concept panamerican al vieții politice are pentru ședința o dată profundă pentru om, pentru drepturile individului, în valorile promovate, pentru vigoarea voinței sale și pentru puterea forțelor sale morale, precum și pentru subordonarea statului drepturilor colective. Carta constitutivă a Organizației statelor americane prevede printre altele că „misiunea istorică a Americii este

48 CIJ. Spețele privind Africa de Sud-vest (Etiopia c. Africa de Sud și Liberia c. Africa de Sud). Hotărârea din 18.07.1966.

49 Dupuy René-Jean. *UN Conference on the Law of Treaties*. First Session Vienna, 26 march — 24 May 1968, Official Records, Summary records of the plenary meetings of the Committee of the Whole, p. 258, para. 73-75.

50 Ago Roberto. *Droit des traités à la lumière de la Convention de Vienne*. Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye 134 (1971). In : Delphine Hayim. *Le concept d'indérogeabilité en droit international : Une analyse fonctionnelle*. Genève, 2012, p. 538 [online] <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/383349435.pdf> (consultat la 16.05.2020).

51 Bianchi Andrea, op. cit., p. 491.

de a oferi omului un pământ de libertate și un mediu favorabil pentru dezvoltarea deplină a personalității sale și pentru realizarea adevăratelor sale aspirații⁵² și ca consecință, statele „proclamă drepturile fundamentale ale personalității umane fără nici o discriminare de rasă, naționalitate, religie sau gen”.⁵³ Declarația americană a drepturilor și obligațiilor omului, adoptată în același an cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, demonstrează în acest sens că ea reiterează că protecția internațională a drepturilor omului trebuie să servească ghid principal pentru dreptul american în evoluție.

Jurisprudența internațională în materie de jus cogens

Caracterizând jurisprudența până la codificarea dreptului tratatelor, trebuie să luăm în considerație faptul că jurisprudența internațională a făcut probe cu cea mai mare prudență, preferând să facă referință la noțiuni, cum ar fi ordinea publică, principiul superioare, fără a îndrăzni a se plonja. După codificare, a trebuit să așteptăm ceva timp, până ca jurisprudența să aplice în mod expres *jus cogens*.

Dacă să facem referință la jurisprudența de până la adoptarea Convenției de la Viena din 1969, atunci trebuie să aducem exemplul sentinței arbitrale Pablo Nájera⁵⁴ și cazul școlilor minoritare⁵⁵ care sunt deseori citate în jurisprudența *jus cogens*. În primul caz se face aplicarea unui *jus cogens* convențional deoarece părțile au limitat libertățile sale contractuale și sunt de acum înainte ținute de o normă imperativă unică între ele.⁵⁶ Cel de-al doilea caz, relevă după spusele lui Kolb, una din primele aplicări a *jus cogens*. Curtea a considerat că Convenția încheiată între Germania și Polonia,⁵⁷ deoarece ea stipulează un minimum de protecție, conține reguli care nu pot fi modificate de părți, era vorba despre prima manifestare a ordinii publice.⁵⁸

52 Preambulul Cartei Organizației Statelor Americane, semnată la Bogotă, Columbia la 30.04.1948 [on-line] http://www.oas.org/en/sla/dil/docs/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS.pdf (consultat la 16.05.2020).

53 Carta OSA, art. 3.

54 Comisia franco-mexicană, sentința arbitrală din 19 octombrie 1928. Pablo Nájera (Franța) c. Statele Unite Mexicane. Recueil des sentences arbitrales. Vol. V, p. 466-508 [on-line] https://nanopdf.com/download/pablo-najera-france-v-united-mexican-states_pdf (consultat la 16.05.2020).

55 Curtea permanentă de justiție internațională. Speța Droits de minorités en Haute-Silésie (Ecoles minoritaires). Hotărârea din 26.04.1928 [on-line] https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_15/46_Droits_de_minorites_en_Haute_Silésie_Ecoles_minoritaires_Arret.pdf (consultat la 16.05.2020).

56 Dupuy Pierre-Marie. L'unité de l'ordre juridique international, p. 308.

57 A se vedea analiza Convenției germano-poloneze referitor la Silezia Superioară, semnată la Geneva la 15 mai 1922. In: Michel Korinman. *Révision, minorités, germanisme : Weimar et son lobby. Vingtième Siècle*. Revue d'histoire. Année 1992 34 p. 126-144 [on-line] https://www.persee.fr/doc/xxs_0294-1759_1992_num_34_1_2534 (consultat la 16.05.2020).

58 Kolb Robert. *Jus cogens, intangibilité, intransgressibilité, dérogation « positive et négative »*. In : Revue générale de droit international public. Vol. 109 (2). 2005, p. 307-308.

Succesora Curții Permanente de Justiție Internațională (CPJI), Curtea Internațională de Justiție (CIJ), chiar din primele spețe examinate, a trebuit să se expună în raport cu normele *jus cogens*. Este vorba despre speța Strâmtoarea Corfu din 1949⁵⁹ și Avizul consultativ privind Rezervele la convenția referitor la prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1951.⁶⁰

Printre domeniile exprese în care s-a expus clar jurisprudența internațională a fost inclusiv interdicția genocidului, la care ne-am referit recent. În 1999, în speța Goran Jelesić,⁶¹ Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (TPIY) comentase avizul consultativ privind Rezervele la Convenția referitor la prevenirea și reprimarea crimei de genocid și a conchis că CIJ a identificat prin interdicția genocidului o normă *jus cogens*.

În speța Activitățile militare pe teritoriul Congo,⁶² Curtea urmase raționamentul adoptat în Avizul consultativ din 1951 și afirmă că interdicția genocidului reiese din *jus cogens*. Pentru prima dată, Curtea utilizează conceptul *expressis verbis* pentru a califica caracterul fundamental al normei în cauză.⁶³ Totodată, Curtea nu a mers mai departe în raționamentul său, considerând că nu este competentă pentru a cunoaște acest lucru din litigiu, în pofida importanței normei în cauză. Mai recent, caracterul *jus cogens* al interdicției genocidului a fost reafirmat în contextul cazului referitor la aplicarea Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid.⁶⁴

Un alt domeniu ce face parte din „faptele” interzise din considerente inclusiv că ele fac parte din obligații cu caracter *jus cogens*, este interdicția torturii.⁶⁵ Prima decizie judiciară care a recunoscut caracterul *jus cogens* al interzicerii torturii a fost cazul Celibici, examinat de TPIY.⁶⁶ Câteva zile mai târziu, în speța Furundzija,⁶⁷

59 CIJ. Speța Strâmtoarea Corfu.

60 CIJ. Avizul consultativ privind Rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid.

61 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 14.12.1999. Procurorul c. Goran Jelesić. Speța IT-95-10-T [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/jelistic/tjug/en/jel-tj991214e.pdf> (consultat la 16.05.2020).

62 CIJ. Speța Activitățile armate pe teritoriul Congo. Hotărârea din 03.12.2006.

63 Cassese A., Scalla D. et Thalmann V. Les grands arrêts de droit international pénal. Collection Grands arrêts. Paris : Dalloz. 2010, p. 213.

64 CIJ. Speța Aplicarea Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid (Bosnia și Herțegovina c. Serbia și Muntenegru). Hotărârea din 26.02.2007, § 161 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

65 Gamurari V. Rolul biroului procurorului în punerea în aplicare a justiției tranziționale: practica tribunalelor penale internaționale. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice „Procuratura Republicii Moldova la 20 de ani. Rolul și locul Procuraturii într-un stat de drept”. Chișinău. 27.01.2012. Chișinău: Tipografia „Elena-V.I.”, p. 37-47.

66 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 16.11.1998. Procurorul c. Delalić și alții. Speța nr. IT-96-21-T, § 454 [on-line] <https://www.icty.org/fr/sid/7617> (consultat la 16.05.2020).

67 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 10.12.1998. Procurorul c. Anto Furundzija. Speța nr. IT-95-17/1-T, § 144 și §§ 153-157 [on-line] <https://www.icty.org/en/sid/7609> (consultat la 16.05.2020).

aceiași tribunal consacră din nou interdicția torturii la rang de *jus cogens*. Această poziție a fost reafirmată în speța Kunarac,⁶⁸ dar și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CrEDO) în cazul Al Adsani.⁶⁹

Dacă am adus și exemplul jurisprudenței CrEDO, atunci trebuie să constatăm, că Înalta Curte nu s-a arătat activă în raport cu *jus cogens* după acest caz examinat în 2001, ea își reafirmă poziția privind interdicția torturii în 2008, dar nu a luat o poziție în raport cu alte norme. Din contra, Curtea interamericană pentru drepturile omului este mai activă în această materie. Mai multe hotărâri ale sale confirmă în special că interdicția torturii este calificată ca normă *jus cogens*. Revenind la CIJ, menționăm că în cazul Aspecte privind obligația de a extrăda sau de a urmări, Curtea a reafirmat caracterul *jus cogens* al interdicției torturii.⁷⁰

Un caz extrem de important, care a fost codificat în mare parte după adoptarea Cartei ONU, este interzicerea recurgerii la forță și la amenințarea cu forță. În 1986, în speța Acțiunile militare și paramilitare în Nicaragua și împotriva acesteia,⁷¹ Curtea a admis că interdicția recurgerii la forță este un principiu cutumiar, care este confirmat prin faptul că numeroase state îl consideră ca un principiu esențial și fundamental de drept internațional. Conform opiniei separate a judecătorului Singh,⁷² dar și a unor experți, Curtea a recunoscut în această speță că interdicția recurgerii la forță face parte din obligațiile *jus cogens*. Acest punct de vedere a fost preluat în diverse opinii, în special în cazul Platformelor petroliere,⁷³ dar și în Avizul consultativ privind Consecințele juridice ale edificării unui zid pe teritoriul palestinian ocupat.⁷⁴ În speța Aleksovski,⁷⁵ TPIY preia într-o formă implicită raționamentul urmărit în cazul Nicaragua citat anterior, pentru a reconfirma că interdicția de recurgere la forță face parte din categoria regulilor imperative aplicabile conflictelor armate.

68 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 22.02.2001. Procurorul c. Dragoljub Kunarac și alții. Speța IT-96-23 și IT-96-23/1-T, § 466 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf> (consultat la 16.05.2020).

69 CrEDO. Speța Al-Adsani c. Regatul Unit. Hotărârea din 21.11.2001. Req. nr. 35763/97, § 60 [on-line] <https://www.dipublico.org/1571/case-of-al-adsani-v-the-united-kingdom-european-court-of-human-rights/> (consultat la 16.05.2020).

70 CIJ. Speța Aspecte privind obligația de a urmări sau de a extrăda (Belgia c. Senegal). Hotărârea din 20.07.2012 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/144/144-20120720-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

71 CIJ. Speța Activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și contra ei. Hotărârea din 27.06.1986, § 188.

72 Idem.

73 CIJ. Speța Platformelor petroliere (Iran c. SUA).

74 CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice ale edificării unui zid în teritoriul palestinian ocupat [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

75 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 25 iunie 1999. Procurorul c. Zlatko Aleksovski. Speța nr. IT-95-14/1-T, § 50 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/aleksovski/tjug/en/ale-tj990625e.pdf> (consultat la 16.05.2020).

O altă normă, chiar dacă este destul de politizată, dar recunoscută ca *jus cogens*, este dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. În acest caz, în calitate de argument putem aduce două sentințe arbitrale. Prima este cea din 1989 privind diferendul dintre Guineea-Bissau și Senegal referitor la delimitarea frontierelor maritime. În această sentință, tribunalul arbitral se pare că a admis caracterul imperativ al principiului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.⁷⁶ Cea de-a doua este sentința Aminoil din 1982 în care, din contra, tribunalul refuză să recunoască caracterul imperativ al dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.⁷⁷ Totuși, anume CIJ a fost acea instanță care a pus punct în determinarea caracterului de *jus cogens* al dreptului popoarelor de a dispune de ele însele. În 1995, în speța Timorul Oriental, Curtea a recunoscut expres dreptul popoarelor de a dispune de ele însele în calitate de normă *jus cogens*, declarând că „este vorba despre unul din principiile esențiale ale dreptului internațional contemporan”.⁷⁸

Un domeniu ce trezește un interes deosebit în aceste sens este dreptul internațional umanitar. În 1996, în Avizul consultativ privind Legalitatea amenințării sau aplicării armelor nucleare,⁷⁹ Curtea s-a rezervat de a se baza pe caracterul *jus cogens* de drept umanitar, însă ea utilizase în vocabularul său așa termeni cum ar fi „principii intransgresibile de drept internațional” sau retrimite la reguli cu „caracter fundamental”. Această terminologie ne permite să considerăm că Curtea pare că ar fi recunoscut încă o dată, că dreptul umanitar îmbracă un caracter *jus cogens*. Această viziune este consolidată prin declarația Președintelui CIJ Bedjaoui, conform căreia apartenența regulilor de drept umanitar la *jus cogens* nu trezește careva dubii.⁸⁰

În 2000, în speța Kupreskić, TPIY declara:

„În plus, majoritatea normelor de drept internațional umanitar, în special cele ce interzic crimele de război, crimele contra umanității și genocidul, sunt norme imperative de drept internațional sau *jus cogens*, astfel spus, ele sunt imperioase de la care nu se admite derogare”.⁸¹

76 Tribunalul arbitral. Sentința din 31 iulie 1989. Guineea-Bissau c. Senegal (cazul privind delimitarea frontierei maritime între Guineea-Bissau și Senegal). Recueil des sentences arbitrales. Vol. XX, p. 119-213 [on-line] https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/119-213.pdf (consultat la 16.05.2020).

77 Aminoil v. Kuwait. The American Independent Oil Company v. The Government of the State of Kuwait. Sentința arbitrală din 24.03.1982 [on-line] <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-the-american-independent-oil-company-v-the-government-of-the-state-of-kuwait-final-award-wednesday-24th-march-1982> (consultat la 16.05.2020).

78 CIJ. Speța privind Timorul Oriental (Portugalia c. Australia), § 29.

79 CIJ. Avizul consultativ din 08.07.1996 privind Legalitatea amenințării sau aplicării armelor nucleare.

80 Declaration of President Bedjaoui [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-01-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

81 TPIY. Camera de Prima Instanță. Hotărârea din 14.01.2000. Procurorul c. Kupreskić și alții. Speța nr. IT-95-16-T, § 520 [on-line] https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/000114_summary_en.pdf (consultat la 16.05.2020).

În speța privind Imunitatea jurisdicțională a statului,⁸² au avut loc dezbateri în jurul unui conflict care ar putea exista între o normă *jus cogens* și imunitatea de jurisdicție, făcând în final primară imunitatea. Printre opiniile separate figurează și cea a Judecătorului Augusto Cançado Trindade, conform căreia Curtea exclude anumite considerațiuni umanitare, care după natura lor sunt fundamentale.⁸³ Pe scurt, el consideră că în raport cu crime de drept internațional, încălcări ale drepturilor omului și de drept umanitar, așa cum este chestiunea în speța, imunitățile nu pot exista, în special în contextul asigurării indemnizării victimelor.

În 1979, în speța privind Personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran,⁸⁴ Curtea s-a referit la caracterul imperativ al obligațiilor conținute în relațiile diplomatice și consulare, precum și la exigența fundamentală a inviolabilității diplomaților și misiunilor diplomatice.⁸⁵

În avizul din 29 noiembrie 1991, Comisia de Arbitraj pentru pace în Yugoslavia, declara:

„În plus, normele imperative de drept internațional, în general și, în special respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei umane și a drepturilor popoarelor și a minorităților, se impun tuturor părților interesate la succesiune”.⁸⁶

În speța Tadic din 27 februarie 2001,⁸⁷ Tribunalul recunoaște caracterul imperativ al principiului egalității tuturor în fața instanțelor și al dreptului fiecăruia la un proces echitabil. Este de menționat faptul că mai multe hotărâri ale Curții interamericane pentru drepturile omului reflectă dreptul la justiție în manieră identică.⁸⁸

Iată un exemplu din practica judiciară a Tribunalului de Prima Instanță a Comunităților Europene, care în egală măsură s-a referit la *jus cogens* la verificarea legalității rezoluțiilor Consiliului de Securitate în raport cu una din normele respective:

82 CIJ. Imunitatea jurisdicțională a statului (Germania c. Italia; Grecia (intervenient)). Hotărârea din 03.02.2012, § 95 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

83 Idem, opinia separată a Judecătorului Augusto Cançado Trindade [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-04-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

84 CIJ. Speța privind personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran (SUA c. IRAN). Ordonanța din 15.12.1979, §§ 38 și 41 [on-line] <https://www.icj-cij.org/files/case-related/64/064-19791215-ORD-01-00-EN.pdf> (consultat la 16.05.2020).

85 Dupuy Pierre-Marie. Le jus cogens, les mots et les choses : où en est le droit impératif devant la cour internationale de justice près d'un demi-siècle après sa proclamation ? In : Droit international et culture juridique : mélanges offerts à Charles Leben. Paris : Pedone. 2015, p. 77-99.

86 Aviz nr. 1 du 29 novembre 1991. Revue générale de droit international. 1992, p. 265.

87 TPIY. Camera de Apel. Hotărârea privind *allégations d'outrage* formulate contra precedentului consiliu, Milan Vujan, din 27 februarie 2001. Procurorul c. Duško Tadic. Speța nr. IT-94-1-A-AR77 [on-line] <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/vuj-aj010227e.pdf> (consultat la 16.05.2020).

88 Cassese A., Scalla D. et Thalmann V., op. cit., p. 87-94.

„Dreptul internațional permite astfel de a considera că există o limită la principiul efectului obligatoriu ale Consiliului de Securitate: ele trebuie să respecte dispozițiile definitive fundamentale ale *jus cogens*. În caz contrar, fiind improbabile, ele nu leagă statele membre ale ONU, nici de acum înainte, Comunitatea”⁸⁹.

Încheiere

Evoluția jurisprudenței internaționale ne permite să facem careva concluzii. În primul rând, constatăm că doar în 2006 CIJ face referință la *jus cogens* în mod explicit. În timp ce alte instanțe jurisdicționale, anumite mai puțin prestigioase, care au luat în calcul anterior, CIJ a avut nevoie de aproape 40 de ani de la codificarea dreptului tratatelor pentru a utiliza expres acest termen. Acest fenomen este explicabil în special prin confuzia ce decurge din noțiunea și prin lipsa de precizie a ultimei în proces de codificare. În al doilea rând, în opinia noastră, dacă un *jus cogens* fusese codificat la început pentru a lovi de nulitate absolută tratatele, jurisprudența se dezvoltă în afara oricărei aplicări convenționale. În al treilea rând, pare a fi important să menționăm că unii experți privesc dintr-un unghi pozitiv efectele jurisprudenței, considerând că este vorba despre o probă că statele respectă normele *jus cogens*.

În opinia noastră, încălcările drepturilor ce reiese din *jus cogens* sunt frecvente, iar efectele deciziilor se explică prin faptul că aceste încălcări sunt cunoscute, dar sunt aduse rareori în fața jurisdicțiilor internaționale. În cele din urmă, notăm că odată cu codificarea dreptului tratatelor prin adoptarea Convenției de la Viena din 1969 și bineînțeles în scopul de a face conceptul mai credibil, Comisia de Drept Internațional a participat în mod activ la identificarea normelor *jus cogens* și astfel a contribuit la extinderea listei deja stabilite de jurisprudență. A propos, printre aceste norme găsim pe viitor interzicerea sclavajului, pirateriei și a discriminării rasiale.

---

⁸⁹ Tribunalul de Prima Instanță a Comunităților Europene. Hotărârea din 21 septembrie 2005. Ahmed Ali Yusuf și Al Barakaat International Foundation c. Consiliu și Comisie. Speța T-306/01, § 277 [on-line] <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/rezumat-cjue/62001A0306.pdf> (consultat la 16.05.2020).